

та розпорядження в зв'язку зі смертю В.В. Докучаєва 26 жовтня 1903 р. [1, арк. 116, 117, 118, 119, 121].

Таким чином, залучення до наукового обігу «Особової справи» професора В.В. Докучаєва надає можливість доповнити знання про реформаторську діяльність вченого, спрямовану на втілення в життя його ідей щодо єдності аграрної науки, освіти та практики, зокрема реорганізації Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва.

Список літератури: 1. Личное дело Докучаева Василия Васильевича, профессора Петербургского университета, временно управляющего институтом (3 сентября 1892 г. – 3 ноября 1903 г.) // Государственный архив Харьковской области (далее – ДАХО). – Ф. 699. – Оп. 3. – Од. зб. 98. – Арк. 1–122. 2. Вернадский В.И. Страница из истории почвоведения: Памяти В.В. Докучаева / В.И. Вернадский [Электронный ресурс] // Научное слово. – 1904. – № 6. – С. 5–26. – Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/00000188/ 3. Отоцкий П.В. Жизнь В.В. Докучаева / П.В. Отоцкий [Электронный ресурс]. Почвоведение, 1903. – Т. 5. – № 3. – С. 319–342. – Режим доступа: <http://www.pochva.com/index.php?content=5&journal=%CF%E2%EE%F7%E2%EE%E2%E5%E4%E5%ED%E8%E5&year=1903&number=4> 4. Памяти проф. В.В. Докучаева / П.В. Будрин, К.Д. Глинка, Н.И. Криштафович, П.Ф. Бараков, А.И. Скворцов; Кружок любителей естествознания, сельского хозяйства и лесоводства при Ново-Александрийском институте. – СПб.: Тип. И.Н. Скороходова, 1904. – 61 с. 5. Історія Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва / О.М. Голікова, А.І. Кравцов, Р.І. Киричок та ін. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2011. – 544 с.

*Голова В.В.
м. Харків, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА ХІМІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ О.П. ЛІДОВА У НАПРЯМКУ ПІДГОТОВКИ МОЛОДИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У ХТІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Одним із завдань української науки є переосмислення ролі особи в історії та повернення забутих імен учених-дослідників. Українська еліта дала світові чимало відомих учених та педагогів. Важливу роль у розвитку природничих наук в Україні, зокрема, хімічних, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. відіграв Харківський технологічний інститут. З часу відкриття хімічного відділення, розпочалися плідні

наукові дослідження під керівництвом професора хімічної технології Олександра Павловича Лідова.

Однак, нажаль у сучасній історичній історіографії не повністю відображені основні напрями наукової та педагогічної діяльності О.П. Лідова. Частково ці проблеми викладені в [1–5]. Опираючись на залучення архівних матеріалів необхідно розкрити внесок професора в підготовку кваліфікованих інженерів-хіміків.

Олександр Павлович приділяв основну увагу навчанню молодих інженерів-хіміків. Професор вважав, що головною для науковця була наявність інженерних знань, вміння проектувати, будувати, мати широкі практичні навички, тощо. Тому, за допомогою першого директора ХТІ В.Л. Кірпи́чова, О.П. Лідов досить вдало направляв своїх практикантів на газові, масляні, ситцевибивні, шкіряні та інші Харківські заводи та на заводи різних галузей Російської імперії [6, арк. 8 зв.].

Професор О.П. Лідов з початку роботи у Харківському Практичному технологічному інституті (ХПТІ) викладав на третьому курсі технологію фарбувальних речовин (окремо з фарбування, відбілювання та ситцевибивання) та технологію органічних речовин (протягом першого півріччя п'ять годин на тиждень, а протягом другого – чотири години на тиждень). Студенти третього та четвертого курсів відвідували різні фабрики та заводи Харкова та його околиць під керівництвом О.П. Лідова. Зокрема, такі підприємства: Харківський газовий та миловарний заводи. Тобто, практику з газової справи студенти проходили на Харківському газовому заводі, з нафтової справи – на Бакінській фабриці, та на фабриці Чорноморського товариства, з фарбувального виробництва на заводі Баранова, тощо [6, арк. 7–8 зв.].

Студенти п'ятого курсу хімічного відділення повинні виконати мінімум два проекти заводів за такими напрямками: проекти паперового виробництва – за керівництвом професора О.П. Гемаліана, а проекти газових, нафтових, відбілювальних, фарбувальних, ситцевибивних заводів та заводів сухої перегонки деревини виконувались винятково за керівництва професора О.П. Лідова. Крім того, студенти цього курсу виконували техніко-хімічні аналізи та проводили інші технічні роботами під керівництвом Олександра Павловича [6, арк. 9].

У 1891 р. закінчено обладнання хімічних майстерень інституту, які мали такі відділення: фарбувальне, нафтове, сухої перегонки деревини, маслوبي́йне, стеаринове, паперове, а крім того миловарне відділення. За мірою облаштування цих відділень, студенти старших курсів допускалися до практичних занять. Тому, випуск технологів 1892 р. уже складався з інженерів, що пройшли повний курс практичного навчання в інституті. З січня того ж року розпочалися практичні заняття студентів

на газовому заводі ХПТІ. До того ж, газ використовувався для освітлення будівель хімічних майстерень інституту. Професор планував у найближчому майбутньому освітити усі корпуси інституту та повністю відмовитися від міського газового опалення [6, арк. 14].

У місті та поза його межами поступово поширювалися інформація про ХТІ, як заклад, у складі навчального персоналу якого були фахівці з різноманітних технічних галузей. Щороку збільшувалося число звернень до інституту з боку урядових установ та громадських товариств з проханнями щодо проведення різних технічних експертиз та надання кваліфікованих консультацій за різноманітними напрямками технологічної справи. Тому, науковець разом зі своїми практикантами часто виконував замовлення фабрик та заводів. Так, Харківський газовий завод замовив Олександру Павловичу очистку 40 пудів речовини для вироблення світильного газу. Як оплату за виконану роботу цей завод розрахувався готовою продукцією [7, арк. 12].

О.П. Лідов пропонував керівництву інституту надати дозвіл на проведення студентами старших курсів екскурсій на промислові підприємства під своїм керівництвом. Так, у січні 1892 р. професор наполягав на відвідуванні Харківського газового заводу студентами четвертого курсу, у травні того ж року на ознайомлення з виробництвом миловарного заводу, а у березні – фарбувальної фабрики. Варто підкреслити, що директор інституту завжди йшов на зустріч таким пропозиціям. Професор В.Л. Кирпичов розумів, що студенти мали наочно ознайомлятися з новітніми технологіями виробництва і, таким чином, значно підвищиться результативність навчального процесу [8, арк. 5–7].

Олександр Павлович Лідов сам безпосередньо перебував у відрядженні на передових промислових підприємствах. Так, перебуваючи у м. Баку у 1889 р. з метою ознайомлення новими технологіями у нафтовій справі, він також домовився у подальшому спрямовувати своїх студентів на обов'язкову виробничу практику до цього міста. Товариство братів Нобелів у Баку навіть надіслало свої правила прийому студентів на практику на літній час. Зокрема, на три літні місяці: червень, липень, серпень. Керівництво підприємства виставило такі умови: не більше трьох практикантів та заняття кожного з них обмежувалися одним літнім місяцем. На час перебування на заводі студенти ставали робітниками та отримували заробітну плату у 50 рублів на місяць. Також практикантам надавалося приміщення для роботи та вони забезпечувалися харчуванням. Окремий пункт правил проведення практики був досить важливим для студентів старших курсів. Зокрема, вказувалося, на те, що якщо практикант розробляв питання, які представляли особливий інтерес для товариства, то його могли залишити на заводі на довший термін та підняти заробі-

тну плату. Окрім цього, такого фахівця могли взяти на подальшу роботу після закінчення повного курсу навчання в ХПТІ [9, арк. 72–73].

Отже, як свідчить аналіз архівних документів, професор О.П. Лідов проводив активну практичну підготовку молодих інженерів-хіміків. Він залучав студентів на екскурсії на нові газові, фарбувальні масляні, ситцевибивні заводи Харкова та інших міст. Професор домовлявся про практики на передові заводи Російської імперії. Тому, внесок професора у підготовку кваліфікованих кадрів інженерів-хіміків є беззаперечним. Можна справедливо сказати, що Олександр Павлович Лідов заслужено вважається фундатором хімічної наукової школи у Харківському технологічному інституті.

Список літератури: 1. Ніколаєнко В.І. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Історія розвитку (1885–2010). / В.І. Ніколаєнко, В.В. Кабачек, С.І. Мешкова та ін. – Х: вид. НТУ «ХПІ», 2010. – 408 с. 2. Харківський політехнічний: події та факти / [під ред. д-ра. техн. наук проф. Ю.Т. Костенка]. – Х.: Прапор, 1999. – 352 с. 3. Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф. Р – 1682, Оп. 2, Спр. 188, 233 арк. 4. Гнип П. І. О.П. Лідов (до 100 річчя з дня народження) / П.І. Гнип // Вісник АН УРСР № 4 під ред. П.П. Рудницького. – К.: Друкарня Видавництва АН УРСР, 1953. – 197 с. 5. Пырин А. Слово о профессоре А.П. Лидове / А. Пырин / Ленинские кадры // 1985. – 7 марта. 6. Державний архів Харківської області (ДАХО), ф. 770, оп. 1. спр. 156, 73 арк. 7. ДАХО, ф. 770, оп. 1. спр. 166, 20 арк. 8. ДАХО, ф. 770, оп. 1. спр. 173, 29 арк. 9. ДАХО, ф. 770, оп. 1. спр. 171, 149 арк.

*Гутник М.В.
м. Харків, Україна*

ЗНАЧУЩІСТЬ ДОРОБКУ ПРОФЕСОРА В.С. КНАББЕ В СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ МЕХАНІКИ У ХАРКІВСЬКОМУ ПРАКТИЧНОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Наприкінці ХІХ століття, у час, коли англійське машинобудування вже досягло промислових масштабів, на теренах сучасної України промислова революція лише набирала обертів. Одним з учених-рушіїв технічного прогресу став Володимир Сергійович Кнаббе (1849–1914).

Народився В.С. Кнаббе у м. Петербурзі у родині православних зросійщених німців. 1865 р. – закінчив ІV петербурзьку гімназію й